

УДК 159.92:316.64

Стоцький Я., д. істор. наук, проф.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ПСИХОЛОГІЯ РЕЛІГІЙНИХ КРИЗ

Анотація. У статті досліджено причини виникнення, сутність, проходження та способи подолання релігійних криз, їхні типи. Висвітлено фази поведінки особистості під час кризи, коли психіку особи наповнюють, страх, депресія, гнів чи почуття вини, які впливають на її проходження та вихід із неї. Проаналізовано найважливіші чинники виникнення релігійних криз, зокрема, низька самооцінка та зниження віри в Бога, що може привести до її відсутності чи агресії до усього релігійного, або психічна роздвоєність між релігійним життям і світським, зміління релігійних практик та зв'язку з Богом тощо. Визначено основні психологічні поради для особистостей, які переживають релігійні кризи, що актуалізує дане дослідження, особливо у наш воєнний час.

Ключові слова: релігійні кризи, виникнення, причини, психіка, поведінка, пережиття, віра, особистість.

Stotsky Y., D.Sc. (Hist.), Prof.

Ivan Pul'uj Ternopil National Technical University, Ukraine

THE PSYCHOLOGY OF RELIGIOUS CRISES

Abstract. This article examines the causes, nature, progression, and ways to overcome religious crises, as well as their types. It highlights the phases of an individual's behavior during a crisis, when the person's psyche is filled with fear, depression, anger, or guilt, which influence the course of the crisis and the way out of it. The most important factors contributing to the emergence of religious crises are analyzed, in particular, low self-esteem and a decline in faith in God, which can lead to a complete loss of faith or aggression toward all things religious, or a psychological split between religious and secular life, a weakening of religious practices and the connection with God, and so on. The study identifies key psychological recommendations for individuals experiencing religious crises, making this research particularly relevant, especially in our time of war.

Keywords: religious crises, emergence, causes, psyche, behavior, experience, faith, personality.

Є кілька дефініцій трактування кризи, яка з грецької означає переломний момент, рішення, зокрема – «різкий, загострений стан або занепад у чому-небудь...гостру недостачу чого-небудь» [2, с. 565]; «психічний стан, який розвивається зі стресу й означає реакцію особи на певні події, що їх вона вважає важкими; цей стан призводить до відчуттів безнадійності й неспроможності її побороти відомими методами» [1, с. 287]. Загально, до найпоширеніших належать: вікові кризи, професійні кризи, релігійні кризи, життєві кризи. Останні поділяються на: нормативні, за критерієм тривалості, за критерієм результативності, за діяльнісним критерієм, за критерієм детермінованості, ситуаційні, за критерієм складності. Отож, життєва криза – це складний феномен індивідуального життя особистості. Виходячи із такої широкої конотації, тепер безпосередньо проаналізуємо релігійні кризи. О. Юзеф Макселон для дефініції релігійної кризи спирається на її визначення, яке подає о. Ф. Глуд, а саме, що це – «прикрий емоційний стан внутрішнього «напруження, який безпосередньо викликаний більшим чи меншим розладом релігійного життя» [Там само, с. 290]. Він же виділив чотири типи релігійних криз із врахуванням їхніх причин, проходження, сутті та способів подолання. Перший тип – вражає молодь, причиною є догматичні сумніви, зовнішній вплив світського оточення та занедбання релігійних обов'язків. Відмічається погіршення настрою. Молитви не практикуються або промовляються механічно. Подолання можливе завдяки свідомим рефлексіям і комунікацією із духовенством та з практикуючими

вірянами. *Другий* – спостерігається послаблення щодо виконання релігійних обов'язків. Криза зникає повільно. Її причини – зниження рівня морального життя, ситуаційні життєві складності. Молитва – формальна, окрім молитви прохання. Але саме ревна, щира молитва є способом вийти з такої кризи. *Третій* – йому властиво послаблення емоційної комунікації з Богом, Богородицею, святими; спад релігійних практик. Така криза – повільна, але швидко згасає. Її причини – критичні ситуації в житті та недбале ставлення до виконання релігійних практик. Спосіб виходу – інтенсивна молитва та добрі поради друзів. *Четвертий* – для нього характерним є синтез зазначених вище елементів кризи: сумніви щодо догматики, майже повне занедбання релігійних практик, мінімальна комунікація з Богом, прискіпливе, а то й негативне ставлення до духовенства та Церкви. Причини – прерогатива світському життю, трансформація середовища. Після перебігу такої кризи інтенсивно радикалізуються релігійні принципи та позиції.

Поведінку під час кризи можна схематично виявити у трьох фазах: задіянні захисних механізмів, коли виникає стан напруження через почуття невдоволення, загрози, апатії; подальшому зростанні внутрішньої напруги, коли проявляються розлади психічних функцій, неефективність дій; мобілізацію усіх сил особистості, коли напруження продовжує зростати. І тут важливо знайти вихід із кризи, наприклад, через інтеграцію із оточенням, суспільством, бо, якщо це знехтувати, то зростатиме патологічна зміна в психіці, що може, навіть, привести до суїциду. Тому що з кризою пов'язані наявність страху, гнів, почуття вини та депресія [Там само, с. 289]. Тобто, коли в житті людини відбуваються радикальні кризові зміни в психіці, особистість на певний час є неспроможною справлятися з такими проблемами свого буття.

Виникнення кризи залежить від багатьох чинників, але о. Ю. Макселон виділив такі найважливіші з них: суб'єктивна важливість проблеми, події чи явища для особистості, яка впадає в стан депресії (сум, розчарування, песимізм, зациклення на собі, розпач тощо), що безпосередньо пов'язано з кризою; рівень самооцінки й віри в себе, тобто чим менша віра в себе, тим нижча загальна самооцінка, звідси – більша ймовірність пережиття різних криз, в тому числі й релігійних, що може викликати через слабкість віри або її відсутність, агресію до всього релігійного і, навіть, суспільного; попередній перебіг життя, його досвід, а особливо пережиті невдачі, які посилюють відчуття власної непотрібності й безпорадності, що викликає суттєві психічні порушення; тип чи характер особистості, тобто чим сильніша психіка особистості, тим більший опір різним кризам, і навпаки; невідповідність середовища, особливо світського, яке легковажить релігією або відноситься до неї поверхнево, тобто, з одного боку на особистість впливає релігія, Церква, а з іншого – світські засоби масової інформації, які мають відмінні світоглядні позиції, що й призводить до роздвоєння психіки особистості та появи кризи і є властивим для молоді із слабким релігійним вихованням або його відсутністю [Там само, с. 288].

Релігійні кризи відрізняються між собою своїм змістом і глибиною пережитого та залежать від ступеня зрілості конкретних особистостей. Мотивом можуть бути філософські, моральні чи екзистенційні рефлексії, які торкаються різних сфер релігійного життя. І найчастіше вирізняються амбівалентністю щодо особи Бога. Можна також зазначити кризу й щодо релігійних практик, коли люди слабо заангажовуються в молитву та інші форми релігійного життя. Зазначимо і проаналізуємо ще й такі види виникнення релігійних криз, доповнюючи уже вище зазначені чинники, зокрема:

– *релігійні кризи молодого віку*. Релігійні пережиття цього періоду стисло пов'язані із загальною зміною особистості у даному періоді. Молодь під впливом криз, які тоді її охоплюють, стає трудною і поводить часто антисуспільно. Така критична позиція не обминає й релігійного життя. Появляється скептична і агностична постава. Часто відкидаються Божі заповіді та церковні настанови. Релігійні практики втратили попередню вартість;

– *криза виникає внаслідок незрілого образу Бога*. Криза може охоплювати різні вікові особистості. Наприклад, молодь, якій бракує батьківської любові починає сумніватися в

існування Бога і відкидає Його правдиві прикмети. Появляються труднощі віри, потяг до антирелігійної літератури в якій шукаються свої нові переконання. У таких ситуаціях у душі людини відбувається гостра боротьба, яка називається кризою або релігійною амбівалентністю;

– *релігійна криза, причиною якої є конфлікт між системою вартості (сумлінням) і поведінкою.* Таку кризу переживають особи, які попали в конфлікт моральної природи. Симптомами є: почуття вини, страх, депресія, надмірна вразливість, завищений критицизм, емоційна нестабільність, труднощі у прийнятті рішень;

– *кризи, які стосуються релігійних практик.* Специфічною характеристикою таких криз є зниження емоційного зв'язку з Богом, яка проявляється в релігійних практиках із одночасним збереженням віри в існування Бога та в релігійні догмати. Така криза у своїй етіології і перебігу, в основному, дотична емоційних компонентів релігії;

– *кризи дотичні ролі та релігійного послання.* Такі кризи найчастіше спостерігаються у священників, протестантських пасторів і різних аніматорів релігійного життя, які намагаються гармонізувати своє релігійне служіння із світським життям, що є для деяких із них проблематичним;

– *релігійні кризи у скептиків, атеїстів і людей, які борються з релігією.* Тобто, є категорія людей, які до релігії ставляться скептично і прагнуть собі та суспільству доводити, що релігійні вартості для них є байдужими, але насправді у їхній психіці часто панує неспокій. Також є люди, які не просто відкинули релігію, але вороже до неї наставлені та заміняють її якоюсь ідеологією, що може викликати почуття вини і внутрішній неспокій [3, с. 185 -196].

Психологічні поради для особистостей, які переживають релігійні кризи:

- особа, яка переживає релігійну кризу повинна розглядати його в реальних вимірах;
- потрібно мати надію, що криза буде подолана і сприятиме до поглиблення внутрішніх релігійних пережить;
- потрібно аналізувати кризу сукупно в контексті актуального психічного стану;
- використати попередній досвід пережиття криз;
- використати досвід інших осіб переживаючих кризу;
- потрібно шукати допомоги в інших;
- заакцептувати терпіння і цінності аскетичного життя;
- не зривати контакту з Богом;
- інтенсифікувати молитви;
- зберігати терпіння, мати віру і довіру до Бога, що криза буде вирішена [Там само, с. 199 – 200].

Отож, в контексті зміцнення віри, загалом, кожна особистість проходить через кризи, якщо прагне поглибити своє релігійне життя, але кожна людина переживає кризи по-своєму, бо причини і вихід із них різні. І хоча релігійним кризам властивий різного виміру песимізм, та все ж вони можуть відкрити для людини нові горизонти і перспективи зрілішого релігійного життя.

Джерела та література

1. Психологія. З викладом основ психології релігії / під ред. о. Юзефа Макселона. Пер. з пол. Т. Чорновіл. Львів: Свічадо, 1998. 320 с.
2. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. К.: Довіра, 1018 с.
3. Podstawowe zagadnienia psychologii religii / praca zbiorowa pod red. Stanisława Głaza. Kraków: Wyd-wo WAM, 2006. 672 s.